

Дата: 27.01.2023

Урок № 13-14

Тема: ОСОБЛИВОСТІ КЛИЧНОГО ВІДМІНКА. ТВОРЕННЯ Й ВІДМІНЮВАННЯ ЧОЛОВІЧИХ ТА ЖІНОЧИХ ІМЕН ПО БАТЬКОВІ

Мета (формування компетентності): предметні: поглибити знання учнів про особливості кличного відмінка, творення й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові, формувати вміння правильно вживати їх в усному і писемному мовленні; знаходити й виправляти помилки на вивчені правила; *ключові:* уміння вчитися: планує і проектує застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок у позанавчальних комунікативних ситуаціях; *комунікативні:* толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; *інформаційні:* навички роботи з різними джерелами інформації та вміння критично оцінювати теоретичний матеріал; *загальнокультурні:* прагнення до мовної освіти, світогляд.

Матеріали до уроку:

Перегляд відеоролика Ганни Дем'яненко «Кличний відмінок Відеорепетитор Українська мова ЗНО» на каналі YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=a6bEG65MfRk>)

Питання для контролю

- Які основні правила творення кличного відмінка?
- Які відмінкові закінчення мають іменники у кличному відмінку? Наведіть приклади.
- На що треба зважати, визначаючи закінчення іменника в кличному відмінку?
- Які асоціації допоможуть вам це запам'ятати?

► За статтею Олександри Сербенської «Ще раз про форми кличного відмінка» з посібника «Антисуржик. Учимося ввічливо поводитись і спілкуватись» доведіть необхідність використання форм кличного відмінка у власному мовленні.

ЩЕ РАЗ ПРО ФОРМИ КЛИЧНОГО ВІДМІНКА

Кличний відмінок (вокатив) існує в усіх слов'янських мовах. У російській він затратився (винятки — Господи, Боже) й замінюється формою називного відмінка. У багатьох граматиках української мови, навіть найдавніших, його фіксують у системі відмінків, але у граматиках, виданих у радянський час, кличний відмінок усунули; визнавали, що існує лише певна форма. Таким чином, система відмінків української та російської мов ставала однаковою. І цілком справедливо дорікав М. Рильський: «Сахаються в нас також і кличного відмінка, що становить одну з особливостей української мови».

В українській мові кличний відмінок утворюють усі іменники першої, другої та третьої відмін в однині. У множині кличний відмінок дорівнює називному відмінкові. Рідше утворюється кличний відмінок від іменників третьої відміни, бо це переважно назви предметів, до яких ніхто не звертається, хоч і тут існує ця форма із закінченням *-е*: *юносте, смерте, ноче*.

Форми кличного відмінка дуже давні: вони засвідчені в народній творчості, у творах нашого письменства. Таку форму мають імена: *Петре, Іване, Васильку, Галю, Зоню, Марусю, Оксано*; назви людей: *батьку, брате, доню, сину, сусідко, пане, козаче, панове-козацтво*; назви тварин: *вовчику, коню, лисичко, зозуленько, півнику, котику-мурчику*; назви явищ природи, предметів, які персоніфікуються, тобто до них можна «звертатися»: *темний гаю, тихенький Дунаю, земле рідна, краю дорогий, зоре вечірняя, Дніпре*

широкий. Обов'язковою є форма кличного відмінка при звертанні на ім'я та по батькові: *Іване Михайловичу, Оксано Данилівно*, хоч, зауважимо, що чимало українців не визнає звертання на ім'я та по батькові.

Наприклад, неприродним для української мови вважала його Леся Українка. Українська мова впродовж багатоговікового життя витворила великий арсенал мовних засобів для звертань, здатних задовольняти найвибагливіші естетичні смаки.

Вивчімо ці комунікативні формули та активізуймо їх!

При іменнику у формі кличного відмінка можуть бути прикметники, займенники, вигуки, непоширені і поширені прикладки. Згадаймо рядки Шевченкових творів:

Прилітай же, мій соколе,

Мій голубе сизий!

О думи мої! О славо злая!

За тебе марно я в чужому краю

Караюсь, мучуся...

А ти, моя Україно, безталанна вдово,

Я до тебе літатиму з хмари на розмову.

Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?

Хортице-сестро...

Лети ж, моя думо, моя люба муко!

Петрусю! Друже мій єдиний!

Моє ти серце!

Форма кличного відмінка, яку використовують, звертаючись до когось, посилює стилістичні функції звертань, надає їм української національної специфіки і колоритності.

У побутовому мовленні багатьох українців кличний відмінок зникає. Часто чуємо: «Мама, скажи», «Василь, підійди», «Славик, подай», «Люда, напиши» та ін. Форма кличного відмінка — дуже органічна для граматичної системи української мови, тому звертаймося грамотно: *дорогий друже, сестро, пане директоре, пане полковнику, шановний ювіляре, Наталю, Іване Івановичу, Оксано Тарасівно, добродію, добродійко...*

Робота з текстом

- ▶ Прослухайте текст. До чого закликає автор?
- ▶ До якого стилю належить текст?
- ▶ Проаналізуйте його з погляду використання мовних одиниць, стисло перекажіть зміст тексту.
- ▶ Напишіть автору тексту електронного листа, у якому висловіть свої міркування з приводу обговорюваної проблеми.

Ніщо так не свідчить про мовну неграмотність, як ігнорування кличного відмінка, що присутній у нашій мові від віків, і, звертаючись до когось, ми використовуємо ті самі закінчення, що й тисячу років тому. У множині кличний відмінок зараз збігається з називним, але в давнину теж відрізнявся. Усе, що нас різнить, робить неповторними і дає змогу протистояти нівелюванню і поневоленню. Так і в мові. Були лихі часи, коли філологи з партквитками тихо мекали про «кличну форму» іменників, відмовляючи українській мові мати право на сьомий відмінок, але тепер це роблять також.

Якась панночка на форумі навіть заявила, що зміна імені при звертанні — це «дико». Дехто вбачає політику в тому, як краще казати «в Україні» чи «на Україні», проте навіть особливо патріотичні вважають мовною нормою звертатись до мами і тата — «мама» і «тато». Якби я колись так сказала своїй мамі, то, напевно, ворона б на хату не сіла. Кличний відмінок — то святе.

Немає жодних винятків. До істот і неістот ми повинні звертатись згідно з мовним законом, вживаючи, де потрібно, відмінкові закінчення. Освічена людина, для якої мовна стихія є рідною, легко добирає потрібні закінчення, їй не конче знати всі правила. Я не думала, що ця груба граматична помилка так часто трапляється в сучасній художній літературі, особливо, коли звертаються на ім'я. Чи це крок до «універсальної» мови, з якої мріє бути перекладений укрсучліт, чи тяжкий спадок обмеженої в столиці чи обласному місті мовної практики, чи шкільна вчителька сама була неграмотна — цього я не знаю. Але знаю одне. У народних піснях, у діалектах іменник при звертанні завжди змінюється, ніколи не гальмує.

Власне, чому я про це пишу зараз? Бо на пристойному біг-борді, присвяченому війні, я побачила: «Татко, повертайся!» І це мене страшенно обурило.

Ми живемо в часи без правопису, це все одно, що жити без Конституції, тільки мовної. Ліберальні балачки про те, що мова повинна змінюватися, рухаються в бік її примітивізації, а не збагачення. Апелювати до Гуглу, а не до словників, це ще один злочин. Збагатити мову кримінальним жаргоном чи сленгом — це як віддати керування державою бандитам і злодіям, наслідки чого ми, власне, зараз і пожинаємо, а дехто вже позбувся через це життя. Мовознавство — це теж політика, де є свої ворожі агенти, тому будьте пильними, друзі (*За Галиною Пагутяк*).

Вправа з ключем

► Поставте іменники у форму кличного відмінка. З перших букв іменників на *-e* (*-e*) має вийти назва першого прозового твору нової української літератури.

Бабуся, син, мрія, місяць, Олексій, учень, гість, Анастасія, радість, учитель, велетень, Устим, Віталій, читач, солдат, знавець, Микола, Ярослав, край, дідусь.

Творче моделювання

► Від поданих імен утворіть і запишіть чоловічі та жіночі імена по батькові. Виділіть суфікси.

Адріан, Амвросій, Богдан, Вадим, Василь, Владилен, Георгій, Гордій, Дмитро, Зіновій, Ілля, Лев, Назар, Оксентій, Самійло, Сильвестр, Терентій, Феодосій, Юліан, Ян.

Розподільна робота

► Від поданих імен утворіть жіночі імена по батькові й запишіть їх до відповідної колонки таблиці. Обґрунтуйте свій вибір.

<i>-івн-</i>	<i>-івн-</i>
--------------	--------------

Анатолій, Аркадій, Валерій, Вілен, Віль, Гаврило, Геннадій, Гліб, Данило, Дем'ян, Еміль, Захар, Ігор, Кирило, Клавдій, Корній, Леонід, Любомир, Марат, Мар'ян, Омелян, Семен, Силантій, Устим, Флавій, Харитон, Юрій.

Тестування

► Виконайте тестові завдання.

1. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Анатоліївна;

Б Євгенівна;

В Спиридонівна;

Г Аркадієвна;

Д Григорівна.

2. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Олексіївна, Лукович;

Б Віталіївна, Павлович;

В Львівна, Григорович;

Г Адамівна, Аркадійович;

Д Хомівна, Андрієвич.

3. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Романівна, Лукич;

Б Савівна, В'ячеславович;

В Олексіївна, Олегович;

Г Іллінічна, Тарасович;

Д Василівна, Свиридович.

4. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Юр'ївна, Остапович;

Б Валеріївна, Савович;

В Миколівна, Назарович;

Г Ярославівна, Кузьмич;

Д Іванівна, Антонович.

5. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку:

А Федорівна, Зиновійович;

Б Дмитрівна, Григорійович;

В Ільківна, Валер'янович;

Г Миколаївна, Богданович;

Д Геннадіївна, Семенович.

6. Форму кличного відмінка утворено неправильно в рядку:

А Грицьку;

Б Володю;

В Захару;

Г Олексо;

Д Матвію.

7. Форму кличного відмінка утворено неправильно в рядку:

А Олю, Наталко;

Б Маріє, Назаре;

В Миколі, Петре;

Г Андрію, Саво;

Д Павле, Насте.

8. Форму кличного відмінка утворено неправильно в рядку:

А Мар'яно Остапівно;

Б Саво Григоровичу;

В Лідіє Станіславівно;

Г Олесю Володимирівно;

Д Василе Карповичу.

9. Граматично правильний початок листа в рядку:

А Високоповажний пане Зиновіє!

Б Дорогий мій синку Олег!

В Шановна пані Станіславе!

Г Люба сестричко Валерію!

Д Вельмишановний добродію Андріє!

10. Помилку допущено в рядку:

А подарувати Заставецькій Ірині Олегівні;

Б побачити Завербного Миколу Луковича;

В створити для Пашук Ярослави Іллівни;

Г заступитися за Запорожця Івана Савича;

Д танцювати з Мусак Марком Гнатовичем.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

y.levchuk2976@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.